

“ТАСДИҚ МЕКУНАМ”
Ректори Донишгоҳи славянин
Россия ва Тоҷикистон,
профессор

Файзулло М.К.
соли 2023

ТАҚРИЗИ

муассисаси пешбар ба диссертатсияи Фаниев Убайдулло Файзалиевич дар мавзуи “Ташкили баҳисобгири ҳаҷми идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит

Муҳиммияти мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ. Дар охири асри XX баъди барҳам хурдани Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шуравии Сотсиалистӣ (ИЧШС) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ислоҳоти куллӣ дар тамоми соҳаҳо, аз ҷумла дар соҳаи саноат оғоз гардид. Дар натиҷаи ислоҳот дар соҳтори ташкилий ва шаклҳои идоракунии соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон тағиироти назаррас ба миён омада, дар қатори дигар корхонаҳо, корхонаҳои соҳаи саноат, хоса истеҳсоли масолеҳи соҳтмонӣ ташаккул ёфта, босуръат рушд намуданд. Махсусияти чунин корхонаҳо дар он аст, ки аз ҳисоби сармоягузорон, маблағҳои соҳибкорон, ширкатҳои саҳомӣ маблағгузорӣ шуда, ин соҳа ҳамчун падидай нави босамар ва ояндадор тавонист ҳудро ҳамчун соҳаи самарабахш дар хочагии ҳалқи мамлакат муаррифӣ намояд. Рақобатпазирии онҳо дар шароити бозор, баланд бардоштани вазъи молиявию иқтисодии онҳо ҳамзамон ташкили баҳисобгирий ва таҳлили идоракуниро дар ин корхонаҳо талаб мекунад.

Дар баробари ҷустуҷуи роҳҳои самараноки истифодабарии захираҳо, корхонаҳои ба истеҳсол ва фуруши масолеҳи соҳтмонӣ машғул бо мушкилоти зиёд, аз ҷумла мавҷуд набудани заминаҳои мукаммали ҳӯҷҷатии меъёри-хуқуқӣ барои дуруст муайян кардани арзиши аслии масолеҳи соҳтмонӣ дучор мешаванд, ки ин ба коҳишёбии сиёсати нархгузорӣ дар корхонаҳо оварда мерасонад. Дар робита бо ин, масъалаи ташкили дуруст ва ба таври муносиб пешбурди баҳисобгирий ва

таҳлили идоракунии харочот мушкилоти асосии корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ мебошад.

Бо вучуди ин, низоми баҳисобигирӣ ва таҳлили идоракунии дар корхонаҳои истехсолкунандай масолеҳи соҳтмонӣ амалкунанда ба истифодабарии босамари захираҳои дар ихтиёри онҳо қарордошта нигаронида набуда, ҳалли масъалаҳои рушди ҷорӣ ва ояндаи онҳоро таъмин карда наметавонад. Вобаста ба ин, зарурати таҳия намудани асосҳои назариявӣ-методӣ ва коркарди тавсияҳои амалӣ оид ба ташкил ва пешбурди баҳисобигирӣ ва таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ ба миён омадаст, ки мубрамии мавзуи таҳқикотро муайян мекунад.

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илм, ки аз рӯйи диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст.

Диссертатсия ба талаботи бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси **08.00.08 - Баҳисобигирии муҳосибӣ ва аудит ҷавобгу мебошад:** бандҳои 1.1. Парадигмаҳои ибтидой, консепсияҳои бунёдӣ, принсипҳои асосӣ, постулатҳо ва қоидаҳои баҳисобигирии бухгалтерӣ; 1.6. Мутобикгардонии низомҳои гуногуни баҳисобигирии бухгалтерӣ, мувофиқати онҳо ба стандартҳои байналмилалӣ; 1.7. Баҳисобигирии бухгалтерӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва гайра) дар корхонаҳои шакли ташкилӣ-ҳуқуқияшон гуногун, ҳамаи соҳаҳо ва сатҳҳо; 1.13. Ташкили баҳисобигирии бухгалтерӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва гайра) аз рӯи сегментҳо, бизнес-чараёнҳо ва соҳторҳои таркибӣ; 3.2. Асосҳои назариявӣ ва методологи, вазифагузориҳои мақсадноки аудит ва назорат; 3.9. Инкишифӣ методологияи комплексии усулҳои аудит ва назорат мувофиқат менамояд.

Саҳми илмии довталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ва коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он.

Унвонҷу дар диссертатсия дар амиқтар кардани донишҳои назариявӣ ва амалӣ дар соҳаи баҳисобигирӣ ва таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ саҳми муайян гузоштааст. Омӯзиши ҷанбаҳои илмӣ, назариявӣ ва амалӣ имкон доданд, ки тадбирҳои мушахҳас оид ба такмил ва рушди минбаъдаи он таҳия ва асоснок карда шаванд.

Унвонҷу маълумотҳои тавсифкунандаро, аз корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ дар бораи микдори маҳсулоти истехсолшуда, соҳтори харочот, тарзи гурӯҳбандии харочот ва методикаи муайянкунии

арзиши аслии як воҳид маҳсулотро барои корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ дар мисоли хишти пухта таҳия намудааст. Инчунин иштироки бевоситаи унвонҷу дар таҳқиқотҳои илмии гузаронидашуда дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интишори мақолаҳои илмӣ оид ба мавзӯи диссертатсия, маърузаҳои илмӣ дар конфронсхои илмию назариявӣ ва илмию амалӣ ба назар мерасад.

Дар боби якуми диссертатсия **«Асосҳои назариявӣ ва методологии ташкили баҳисобгирӣ ва таҳлили идоракунӣ»** унвонҷу масъалаҳои назариявии диссертатсияро баррасӣ намуда, қайд намудааст, Таҳқиқи ҷиҳатҳои назариявии баҳисобгирӣ нишон дод, ки низоми баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ)-и дар корхонаҳои истеҳсолӣ, аз ҷумла дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалқунанда талаботи менечерони зинаҳои гуногуни идоракуниро қаноатманд карда наметавонад. Гузашта аз ин, ҳисботи молиявӣ, ки дар заминаи маълумоти баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ омода карда мешавад, барои қабули қарорҳои идоракунии фаврӣ истифода шуда наметавонад. (саҳ. 14)

Ташкили баҳисобгирӣ дар чунин корхонаҳо як қатор ҳусусиятҳои появиро доро мебошад, ки вобаста ба ин масъалаҳои коркард ва амалқунии унсурҳои баҳисобгирии идоракунӣ, ки дар соҳаи саноати истеҳсоли масолеҳи соҳтмонӣ ба миён меоянд, роҳи ҳалли дигарро талаб менамоянд. Муаллиф дар ин бо нуктаи назари олимонро таҳлилу барраси намуда ҷонибдори баҳисобгирии идоракунии ҳамгиро мебошад. Вай қайд менамояд, ки мағҳуми баҳисобгириро ҷамъбаст намуда, мо чунин меҳисобем, ки баҳисобгирии идоракунӣ бахши таркибии низоми идоракунии корхона буда, ташаккули иттилоотро барои қабули қарорҳои идоракунии самаранок ва саривақтӣ ҳангоми назорати самаранокии фаъолияти ҷорӣ, банақшагирии стратегия ва тактикаи фаъолияти тиҷоратӣ, бехгардонии истифодабарии захираҳои корхона таъмин менамояд. (саҳ. 26).

Дар боби зикргардида унвонҷу мавқеи таҳлили идоракуниро дар низоми баҳисобгирии идоракунӣ баррасӣ намуда қайд менамояд, ки агар низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхона ба роҳ монда шуда бошад, зарур аст, ки пеш аз ҳама мувофиқати низоми мавҷудбудаи таъминоти иттилоотӣ ба ҳадафҳои таҳлили идоракунӣ арзёбӣ карда шавад. Дар мавриди қонеъгардии пурраи талаботи иттилоотӣ бо маълумоти баҳисобгирии идоракунӣ ҳангоми қабули қарорҳои идоракунӣ корҳо оид

ба ташкил ва гузаронидани таҳлили идоракунии дохилӣ ба андозаи назаррас сода мегарданд. (сах. 39)

Инчунин дар боби зикргардида унвонҷӯ, таҷрибай байналмиллалии ташкили баҳисобгирии идоракунии ҳарочотро таҳлил ва баррасӣ намуда ба хулоса меояд, таҷрибай ҳориҷии ташкили баҳисобгирии идоракуниро ҷамъбаст намуда, хулоса мебарорем, ки дарк намудани зарурати баҳисобгирии идоракунӣ чун асоси низоми идоракунии корхонаҳои истеҳсолӣ, баҳусус корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар онҳо дар марҳилаи аввалии ташаккул қарор дорад, муҳим мебошад. Ҳангоми таҳия намудани пояҳои назариявӣ ва методологии ташаккули баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаи мушаххас иштироки бевоситай кормандони марказҳои масъулияти манфиатдор ва ҳамроҳбарияти олии корхона зарур аст. Барои ташаккул ва мукаммалсозии низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ корбурди воситаҳои таъсирбахш ва самараноки дар таҷрибай ҳориҷӣ пойдоргардида, мутобиқ соҳтани онҳо ба воқеияти фаъолияти корхонаҳои ватанӣ зарур аст. Бо назардошти он ки дар мамлакатҳои ҳориҷӣ низоми баҳисобгирии идоракунӣ аллакай ба роҳ монда шудааст, дорои пояҳои методологии мукаммал ва бо кормандони дорандай донишҳо ва малакаҳои зарурӣ таъмин мебошад, истифодаи таҷрибай мамлакатҳои ҳориҷӣ дар ин самт барои корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи мубрам ба шумор меравад. (сах. 54) Унвонҷӯ зарурияти истифодаи таҷрибай ҳориҷии ташкили баҳисобгирии идоракуниро барои корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ пешниҳод намудааст.

Боби дуюми диссертатсия, ки «Холати ташаккул ва рушди низоми баҳисобгирии ҳарочот ва ҳисобкунии арзиши аслӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ» унвонҷӯ таъсири хусусиятҳои соҳавӣ – технологияи истеҳсолоти масолеҳи соҳтмониро ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ барраси намуда қайд менамояд, ки хусусиятҳои соҳтори ташкилии идоракунии корхонаҳои саноатӣ, усулҳои таъсири идоракунӣ ба ҳалли масъалаҳои вазифавии корхона ва муҳим аз ҳама – хусусиятҳои соҳавӣ ва технологияи истеҳсоли маҳсулот – омилҳои асосие мебошанд, ки ба ташкили низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои муосир таъсири муҳим мерасонанд. Ҳамаи ин хусусияти баҳснок доштани масъалаҳои бо ташкили баҳисобгирии идоракунӣ алокамандро муайян мекунанд. Мушкилоти мазкурро метавон бешубҳа ба доираи корхонаҳои саноати истеҳсоли масолеҳи соҳтмонӣ низ мансуб доист. (сах. 55-56)

унвонцу вобаста ба ҳалли ин мушкилот тавсияҳои методӣ дар шакли ҷадвалҳо (ҷадвали 2.1,2.2,2.3) пешниҳод намудааст (саҳ. 59-64-66), ки барои ҳалли вазифаи дар назди дисертанд гузошташуда кумак расонидааст.

Дар боби номбурда унвонцу оиди усулҳои арзишмуайянкуй ҳамчун асоси қабули қрорҳои идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ қайд менамояд, ки бе роҳандозӣ намудани корҳо оид ба ҳисобкуни арзиши аслии маҳсулот (корҳо, хизматрасониҳо) ба даст овардани иттилооти саҳҳо оид ба нишондиҳандаҳои асосии дар қабули қарорҳои идоракунӣ истифодашаванда имконият надорад. Маълумоти аз натиҷаҳои ҳисобкуни арзиши аслий бадастомада барои асоснок кардани қарорҳои идоракунӣ қабулшаванда имконият медиҳанд.(саҳ. 71)

Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки низоми ҳисобкуни арзиши аслий дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ чун дар дигар соҳаҳои истехсолот ҳамчун асоси қабули қарорҳои идоракунӣ мебошад. Харочоти истехсоли масолеҳи соҳтмонӣ омили муҳимтарини муайян кардани сатҳи харочоти корхонаҳои соҳа мебошанд. Бинобар ин, барои қабули қарорҳои идоракунӣ дар бахши мазкури фаъолияти идоракунӣ роҳбарияти корхона бояд ҳадди ақал оид ба чунин ҷиҳатҳо маълумоти зарурӣ дошта бошад:

- таркиб, соҳтор ва самти харочоти истехсол ва фурӯши маҳсулот;
- даромаднокии ҳар як коргоҳ, қитъаи истехсолӣ ва дигар қисматҳои истехсолии корхона;
- даромаднокии ҳар як намуди алоҳидаи маҳсулоти истехсолшаванда;
- захираҳои дохилии баландбардории самаранокии фаъолияти қисматҳои истехсолии корхона. (саҳ. 74)

Дар ин боб муаллиф қайд менамояд, ки дар корхонаҳои мазкур ҳисобкуни арзиши аслии маҳсулот бо тарзи ниҳоят сода – ҷамъ кардани харочот, ки шабеҳи усули «дегӣ» мебошад, ба ҷо оварда мешавад. Истифодаи чунин усули ҳисобкуни арзиши аслий барои татбиқи таҳлили идоракунӣ ва дигар воситаҳои низомҳои анъанавӣ ва муосири баҳисобирии идоракунӣ имкон намедиҳад. Тарзи нисбатан ҷолиби баҳисобирии идоракунӣ барои бартараф намудани камбудиҳои дар низомҳои баҳисобирии идоракунӣ дар корхонаҳои таҳқиқшуда – истифодаи низоми ҳамгирои баҳисобирии идоракунӣ мебошад, ки низомҳои «директ-костинг», «стандарт-костинг» ва унсури буҷетикунониро дар худ ҳамгиро меқунад. Дар ин маврид ташаккули

иттилооти низоми баҳисобгирии идоракуни ҳамгиро дар ҳисобҳои баҳисобгирии муҳосибӣ метавонад бо тарзҳои гуногун ба ҷо оварда шавад, ки онҳо дар параграфи 2.4 баррасӣ мешаванд (саҳ. 80). Оиди истифодаи усули мувоғиқ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ аз ҷониби үнвонҷӯ тавсияҳои методи таҳия ва пешниҳод гардидаанд.

Дар қисмати дигари ин боб үнвонҷӯ ба масъалаҳои ҳисботи идоракунӣ ҳамчун асоси қабули қорроҳи идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ дикқати худро равона намуда чунин меҳисобат, ки иқдоми аввалий дар самти мукаррар намудани назорати воеӣ ва таъсирбахши фаъолияти хочагидории корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ ин гирифтани иттилооти аниқ ва саҳех оид ба амалкунии онҳо мебошад, ки дар асоси он ҳисботи идоракунӣ тартиб дода мешавад. Ҳисботи идоракунӣ имкон медиҳад, ки дар низоми идоракуни корхона қарорроҳи идоракуни саривақтӣ ва босамар қабул карда шаванд.(саҳ. 83-84) Вобаста ба ин масъала үнвонҷӯ дар кори диссертационии худ шаклҳои тавсияшавандай ҳисботи идоракуниро таҳия ва барои корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ пешниҳод намудааст.

Дар бахши дигари рсолаи диссертационӣ, рушди баҳисобгирии идоракуни дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ номгузори шудааст, үнвонҷӯ қайд менамояд, ки таҳқиқот нишон дод, ки имрӯз дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии мамлакат низоми баҳисобгирии идоракунӣ ва банақшагирии молиявӣ ба истифодаи самараноки захираҳои корхонаҳо равона нашудааст ва ҳалли масъалаҳои рушди тактиқӣ ва стратегии фаъолияти онҳоро пурра таъмин карда наметавонад. Вобаста ба ин, имрӯз таҳияи асосҳои методии мукаммалсозии баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои соҳа муҳим аст. (саҳ. 100) Вобаста ба ин масъала үнвонҷӯ тарзи ҳисобгирӣ ва муайнкуни арзиши аслии маҳсулотро дар якчанд корхона ба монандӣ ҶДММ “АФРА” ва дигар корхонаҳо овардаст.(саҳ. 102) Вай қайд менамояд, ки чунин тарзи ҳисобкуни арзиши аслии маҳсулот ба ягон коидаи методии ҳисобкуни арзиши аслии маҳсулот ва умуман ба коидаҳои маъмули баҳисобгирии муҳосибӣ мувоғиқат намекунад. Бинобар ин, метавон тасдиқ кард, ки корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷрибаи кифоя ва таъминоти методии заруриро оид ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ ва таҳлили ҳарочот надоранд, усулҳои сода ва анъанавӣ, ки онҳо барои баҳисобгирии ҳарочот ва ҳисобкуни арзиши аслии маҳсулот истифода мебаранд, наметавонанд ба ҳамаи талаботи дар вазъи муосири иқтисодӣ

пешкашшаванда, чавобгу бошанд. (сах. 103). Вобаста ба ҳалли ин масъалаҳо унвончӯ тавсияҳои методӣ таҳия ва пешниҳод намудааст, ки аз иҷроиши вазифаҳои дар назди диссертатсия гузошташуда дарак медиҳад.

Унвончӯ дар баррасии боби сеюми диссертатсия «**Таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолехи соҳтмонӣ**» ҷиҳатҳои мусбати таҳлили идоракунӣ барои корхонаҳои саноати масолехи соҳтмониро таъкид менамояд. Пеш аз ҳама, таҳлили идоракунӣ самтҳо ва равандҳои рушди корхонаро ташаккул медиҳад, омилҳои доҳилӣ ва берунии ба фаъолияти он таъсиррасонро ошкор мекунад; ба бехгардонии истифодаи захираҳои корхона мусоидат менамояд; ба муқаммалсозии механизми низоми идоракунӣ ва безарарии корхона таъсир мерасонад, камбудихои низомро муайян намуда, роҳҳои баланд бардоштани фоидаро дар корхона нишон медиҳад. (сах. 126-127) Накши таҳлили идоракунӣ чун воситаи идоракунии истехсолот дар корхонаҳои саноати масолехи соҳтмонӣ дар солҳои охир афзун шудааст, ки ин пеш аз ҳама ба зарурати баланд бардоштани самаранокии истехсолот дар робита бо афзоиши норасогии ашёи ҳом барои истехсоли намудҳои нави масолехи соҳтмонӣ, таҳқими технологияҳои талабкунандай таҳқикоти илмӣ ва технологияҳои пешқадами дар амалияи ҷаҳонӣ истифодашаванда, қонеъ намудани талаботи нави корхонаҳои соҳтмонӣ ба намудҳои нави масолехи соҳтмонӣ алокаманд мебошад.(сах. 127). Дар ин бо унвончӯ оди хусусиятҳои таҳлили идоракунӣ, методикаи таҳлили СВР (расми 3.6, сах. 114) ва гузаронидани таҳлили идоракунӣ дар асоси маълумотҳои баҳисобирии идоракунӣ (расми 3.6, сах. 162) пешниҳод намудааст.

Дар ҳулоса ва пешниҳодҳо натиҷаҳои асосии таҳқикоти диссертационӣ, инчунин тавсияҳое, ки аҳамияти назариявӣ ва амалий доранд, пешниҳод гардидаанд.

Натиҷаҳои мушаҳҳаси илмии довталаб ба дараҷаи илмӣ пеш аз ҳама, аз навғониҳои илмӣ бармеоянд. Навғонии илмии таҳқиқот дар ҳалли масъалаҳои илмӣ, методӣ ва амалии баҳисобирий ва таҳлили идоракунӣ, таъсири хусусиятҳои соҳавӣ - технологӣ, ҳисобкунии ҳароҷот ва муайянкунии арзиши маҳсулот, ҳисботи идораакунӣ, методикаи гузаронидани таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолехи соҳтмониро дар бар мегирад. Аз он ҷумла:

- ҷиҳатҳои назариявӣ ва методии ташкили низоми баҳисобирий ва таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои соҳаҳо ва муҳити фаъолияти гуногун таҳқик ва нақши онҳо дар низоми идоракунии субъектҳои хочагидорӣ муқаррар қарда шудааст.

- таҷрибаи ташаккул ва рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар мамлакатҳои рушдёфта таҳлил ва баҳодиҳӣ карда шуда, ҷиҳатҳои мақбули он барои татбиқ дар низоми идоракунии корхонаҳои истеҳсолии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян ва пешниҳод карда шудаанд.

- ҳусусиятҳои соҳавии фаъолияти корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ ва технологияҳои истеҳсолии онҳо таҳқиқ ва таъсири онҳо ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ муайян ва баҳодиҳӣ карда шудааст.

- низомҳои баҳисобгирии ҳарочот ва ҳисобкунии арзиши аслии маҳсулот, равандҳои тартибидиҳӣ ва муҳтавои ҳисботи идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ таҳқиқ ва нақши онҳо дар қабули қарорҳои идоракунӣ баҳодиҳӣ карда шудааст.

- заминаҳои рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии Ҷумҳурии Тоҷикистон чудо карда шуда, дар ин асосроҳҳои мукаммалсозии он тавассути роҳандозӣ намудани механизмҳои банақшагирӣ ва идоракунии ҳарочот дар низоми идоракунии корхонаҳои соҳаи мазкур муайян карда шудаанд.

- методикаи ташкили таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ таҳия шудааст, ки ба баланд бардоштани самаранокии баҳисобгирии идоракунӣ бо назардошти ҳусусиятҳои хоси корхонаҳои соҳа нигаронида шуда, имкон медиҳад, ки таҳлили бонизоми равандҳои пешбурди мол дар асоси занцираи арзиши иловашуда ба ҷо оварда шавад.

- самтҳои мукаммалсозии таҳлили идоракунӣ дар асоси маълумоти баҳисобгирий ва ҳисботи идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ пешниҳод карда шудаанд.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он аст, ки натиҷаҳои бадастомада метавонанд аз ҷониби олимону мутахассисон дар омӯзиши саволҳои назариявӣ ва ҳалли масъалаҳои амалии марбут ба такмили системаи баҳисобгирий ва таҳлили идоракунӣ, инчунин такмили пешниҳоди онҳо дар мақомотҳои даҳлдори соҳаи саноат, маориф ва гайра истифода бурда шаванд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он ифода мегардад, ки натиҷаҳои таҳқиқоти диссертационӣ метавонанд барои ошкор намудан ва рафғи мушкилиҳои такмили системаи баҳисобгирий ва таҳлили идоракунӣ дар шароити мусир инчунин дар раванди таълими фанҳои: «Баҳисобгирии идоракунӣ», «таҳлили идоракунӣ», «таҳлили стратегӣ», «Таҳлили

фаъолияти хочагӣ», «Хусусиятҳои баҳисобгирий дар соҳаи соҳтмон» истифода шаванд.

Аҳамияти иқтисодӣ таҳқиқот аз он иборат мебошад, ки натиҷаҳои диссертатсия метавонанд ба рушди таъминоти ташкилий - методии воситаҳои баҳисобгирий ва таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ таъсири мусбӣ расонда, самаранокии қабули қарорҳои идоракуниро аз тарафи роҳбарияти корхонаҳои мазкур таъмин намоянд.

Аҳамияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия дар он аст, ки қабули қарорҳои идоракунии самаранок дар асоси маълумотҳои баҳисобгирий – таҳлилий имконият медиҳад, ки дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ дар шароити рақобат бо дарназардошти хусусиятҳои соҳавии корхонаҳои мазкур ба баланбардоштани сифати қарорҳои идоракунӣ таъсири мусбат расонад.

Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар мачаллаҳои тақризшавандай илмӣ

Маводҳои интишоршудаи унвонҷӯ дар худ мукаррароти асосии диссертатсияро дарбар мегирад. Муаллиф вобаста ба мавзуи тадқиқот 16 мақолаи илмӣ ба табъ расонидааст, ки аз онҳо 7 мақола дар мачаллаҳои тақризшавандай Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудааст.

Мутобиқати таҳассуси илмии довталаб ба дараҷаи илмӣ. Диссертатсияи Фаниев Убайдулло Файзалиевич ҳамчун кори ба анҷом расида маҳсуб ёфта, таркиб ва соҳтори он бо тавсияву асосноккунӣ дар сатҳи баланди илмӣ - назариявӣ навишта шудааст. Баъзе аз мукаррароти натиҷаҳои таҳқиқот дар фаъолияти Вазорати молия, Вазорати саноат ва технологияи нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонии чумҳури истифода бурдан мумкин аст.

Автореферат ва мақолаи илмӣ ба табъ расидаи унвонҷӯ таркиби асосии диссертатсияро дарбар гирифта, натиҷаҳои таҳқиқотро ҳамчун дастоварди нави илмӣ ҳисобидан мумкин аст.

Эродҳо ва баъзе пешниҳодот доир ба диссертатсия:

1. Дар зербоби 1.1 муаллиф мағҳуми баҳисобгирии идоракунӣ объект, предмет ва дигар ҷанбаҳои онро мавриди омузиш қарор дода мавқеи худро муайян кардааст. Лекин, агар дар ин боб нақши баҳисобгирии идоракуниро дар низоми идоракунии корхона ба тариқи расм нишон медод фикр мекунам кор боз ҳам хубтар мешуд.
2. Зербоби 1.2 таҳлили идоракунӣ дар низоми баҳисобгирии идоракунӣ номгузори шудааст. Лекин муаллиф оиди ин масъала фикри олимони соҳаро ба таври лозими таҳлил накардааст, то ин, ки фикри муаллифӣ ҳосил намояд. Агар ин амалро иҷро менамуд таҳлили идоракуниро ба илми алоҳида ё шоҳаи илмҳои дигар ҷудо мекард фикр мекунам кор ранги дигар мегирифт.

3. Аз сабаби миқдори зиёди омилҳои мазкур зарурати муайян кардани хусусиятҳои техникий-иктисодӣ ва технологии корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ, ки ба методикаи баҳисобгирии идоракунии ҳарочот таъсир мерасонанд, ба миён меояд. Тахқики фаъолияти як қатор корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ нишон дод, ки ба раванди истехсолот дар ин корхонаҳо хусусиятҳои соҳавии фарқунанде хос мебошанд, ки ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ таъсир расонида метавонанд (чадвали 2.1). Дар ҷадвали 2.1 хусусиятҳои истехсоли масолеҳи соҳтмонӣ ва таъсири онҳо ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ хуб пешниҳод гардидааст. Агар ин расм дар мисоли корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ васеътар пешниҳод мешуд ба мазмуни кори диссертационӣ ҷилои дигар медод.

4. Омӯзиши адабиёти ҳориҷӣ [25; 52; 62; 192] нишон дод, ки дар амалияи байналмилалӣ ҷунин низом (усул, амсила)-ҳои ҳисобкуни арзиши аслӣ паҳн гардидаанд: директ-костинг, стандарт-костинг, ABC, JIT, таргет-костинг, кайзен-костинг.(саҳ. 80). Хуб мешуд, ки муаллиф бо ҷадвали таҳлили мушахҳас камбуди ва бартарии ин усулҳоро ҷудо менамуд ва мавқеи худро муайян мекард.

5. Расми 3.1 саҳ. 124 тартиби гузаронидани таҳлили идоракунии комплексӣ дар асоси маълумоти ҳисботи идоракунӣ аз ҷониби муаллиф хуб пешниҳод шудааст. Аммо ба фикри мо хуб мешуд агар муаллиф сарҷашмаҳои ахборотии дар таҳлил истифодашавандаро ба гуруҳҳо ҷудо менамуд.

6. Дар кори илмӣ камбудҳои стилистикӣ низ ба назар мерасанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсия ба талаботҳои бандҳои дарёфти дараҷаи илмии номзади илм, омодасозии диссертасия ва ташхиси он дар Шурои диссертационӣ ва дигар талаботҳои Низомномаи “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдик шудааст, ҷавобгӯй аст.

Гуфтаҳои овардашуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки диссертатсияи Фаниев Убайдулло Файзалиевич дар мавзуи “Ташкили баҳисобгирий ва таҳлили идоракунӣ дар корхонаҳои саноати масолеҳи соҳтмонӣ” бо талаботи бандҳои 32-37 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти раками 267 аз 30 июни соли 2021 барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ тасдик гардидааст, мутобиқ ва ҷавобгӯй буда, муаллифи он сазовори дарёфти

дарацаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.08 -
Баҳисобирии муҳосибӣ ва аудит (илмҳои иқтисодӣ) мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи кафедраи баҳисобирий, таҳлил ва аудити
Донишгоҳи славянини Россия ва Тоҷикистон муҳокима ва тасдиқ карда
шудааст (протокол № 1 аз 30 августи соли 2023). Дар ҷаласа 8 нафар
иширик доштанд. Натиҷаҳои овоздихии кушод: тарафдор - 8 нафар, зид -
нест, бетараф - нест.

Раиси ҷаласа:

**мунири кафедраи баҳисобирий, таҳлил ва
аудити Донишгоҳи славянини Россия
ва Тоҷикистон, н.и.и., дотсент**

Раҷабова И.Р.

Эксперт:

**дотсенти кафедраи баҳисобирий, таҳлил ва
аудити Донишгоҳи славянини Россия
ва Тоҷикистон, н.и.и.**

Гадоев Д.О.

Котиби ҷаласа:

**дотсенти кафедраи баҳисобирий, таҳлил ва
аудити Донишгоҳи славянини Россия
ва Тоҷикистон, н.и.и.**

Файзуллоев А.Х.

Имзои Раджабова И.Р., Гадоев Д.О. ва Файзуллоев А.Х.-ро тасдиқ
менамоям:

Сардори раёсати қадрои ДСРТ

Раҳимов А.А.

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. М.Турсунзода, 30
Сомона: www.rtsu.tj
E-mail: p.rektora@mail.ru
Телефон: (+992 37) 221-35-50, (+992 37) 227-67-90